ATEL
WORKING
PAPER

KRISTINE KABEL, JESPER BREMHOLM, JEPPE BUNDSGAARD OG ULF DALVAD BERTHELSEN

ELEVERS TIDLIGE SKRIVEUDVIKLING: IDENTIFICEREDE TRIN

DPU
AARHUS UNIVERSITET

Kristine Kabel, Jesper Bremholm, Jeppe Bundsgaard og Ulf Dalvad Berthelsen

Elevers tidlige skriveudvikling: Identificerede trin

DPU, Aarhus Universitet 2020

Titel:
Elevers tidlige skriveudvikling: Identificerede trin

Serietitel og -nummer:
Working paper i ATEL. WP2 intern rapport

Forfattere:
Kristine Kabel, Jesper Bremholm, Jeppe Bundsgaard og Ulf Dalvad Berthelsen

Udgivet af:
DPU, Aarhus Universitet, 2020

© 2020, forfatterne

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:
Knud Holt Nielsen

Forsidefoto: Colourbox.com

ISBN: 87-7684-519-2

Indhold

INDLEDNING 5

INTRODUKTION TIL SPROGLIGE DIMENSIONER OG UDVIKLINGSTRIN 6

BESKRIVELSE AF UDVIKLINGSTRIN 9

DIMENSION: TEKSTKOMPLEKSITET 9

DIMENSION: SÆTNINGSKOMPLEKSITET 11

DIMENSION: BESKRIVERE 14

DIMENSION: STAVNING 15

ELEVTEKSTEKSEMPLER SKRIVEUDVIKLINGSTRIN 18

EKSEMPEL 1: BOG 13890 18

EKSEMPEL 2: BOG 3444 20

EKSEMPEL 3: BOG 13692 22

Indledning

I ATEL undersøger vi børns tidlige skriveudvikling (0.klasse - efterår 2. klasse) sådan som denne kan identificeres i elevtekster skrevet i programmet WriteReader. Som redskab til kunne undersøge denne udvikling har vi udviklet en analysemodel, som beskrives teoretisk i dette arbejdspapir. Mange forhold spiller en rolle for skriveudvikling set i et livsperspektiv, men vi identificerer særligt hvordan den kan foregå sprogligt set i de tidlige skoleår. Vi undersøger derved børns første skriftsprogsudvikling som den muliggøres og udfolder sig inden for skolens domæne, og mere præcist inden for fagrækken i indskolingen, og samtidig betinget af mulighederne i programmet WriteReader. Der deltager mere end 60 klasser i studiet, som har forpligtet sig til at sikre skrivetid for eleverne hver uge i perioden 2019-2021.

Introduktion til sproglige dimensioner og udviklingstrin

I ATEL undersøger vi elevers tidlige skriveudvikling (0.klasse - 2. klasse med blik ind i 3. og 4. klasse) sådan som denne kan identificeres i elevtekster skrevet i Skriv&Læs. Som redskab til kunne undersøge denne udvikling har vi udviklet en analysemodel, som har grundlag i systemisk funktionel lingvistik, dansk funktionel lingvistik og strukturel viden om sætningsopbygning i dansk.[1] Mange forhold spiller en rolle for skriveudvikling set i et livsperspektiv, men vi har særligt identificeret hvordan den kan foregå sprogligt i de tidlige skoleår. Vi undersøger derved børns skriveudvikling som den muliggøres og udfolder sig inden for skolens domæne, og mere præcist inden for dansk og i mindre grad i den øvrige fagrække i indskolingen, og samtidig betinget af mulighederne i Skriv&Læs. Samtidig forstår vi den enkelte elevs betydningsskabende valg i en tekst som forbundet med elevens sproglige repertoire, med skrivesituationen, med elevens interesse og med elevens fortolkning af, hvad der forventes i situationen. Disse kontekstuelle forhold har vi ikke kunnet undersøge direkte, men forudsætte i vores forståelse af de mønstre, vi har kunnet identificere, og som giver et rigt og nyt robust indblik i *emergent disciplinary writing*.

Grundlæggende forstår vi den tidlige skriveudvikling som en udvikling der foregår i trin, og som en udvikling, der foregår i et komplekst samspil mellem de niveauer, vi har undersøgt: tekst, sætning og stavning. Det vil sige, at vi ikke forudsætter for eksempel begyndende stavefærdigheder som en *forudsætning* for at kunne kommunikere gennem komplekse sætninger i en sammenhængende tekst. Vi har derfor undersøgt flere forskellige og samtidige dimensioner ved elevteksterne for at afdække tidlig skriveudvikling på dansk. Det emergerende viser sig ved, at udviklingen går fra at kunne skrive (næsten) ingenting til løbende at inddrage flere sproglige træk. Vi har derfor ikke et hovedfokus på antal forekomster, men *at* et træk optræder i en tekst.

De sproglige dimensioner er løbende blevet justeret i en vekselvirkning mellem teori og databearbejdning, herunder sikring af validitet i Raschanalyserne. Dimensionerne er:

- Tekstkompleksitet
- Sætningskompleksitet
- Beskrivere

1 Det teoretiske grundlag er nærmere beskrevet i det udviklede teoretiske arbejdspapir, ligesom den udviklede kodningsmanual viser hvilke konkrete sproglige træk der er opmærket hvordan.

- Stavning

Inden for hver dimension har vi identificeret seks udviklingstrin (trin 0-5). Både dimensioner og udviklingstrin beskrives og eksemplificeres nærmere i denne interne rapport.

Der er en glidende overgang mellem udviklingstrinnene inden for hver dimension; trinnene angiver hvad der fremtræder mindre eller mere udfordrende – som et gennemsnit og på tværs af de genrer og semantiske universer der skrives i. Noget kan være mere udfordrende, fordi det er fjernt fra et aktuelt indskolingsregister forbundet med mediet Skriv&Læs, eller fordi det generelt er sjældent i dansk sprog. Derudover forudsætter vi en række kontekstuelle faktorer som beskrevet ovenfor.

Beskrivelsen af elevers tidlige skriveudvikling bygger på analyse af foreløbigt 730 elevtekster skrevet i første 'skoleår' af ATEL-projektet:

- november 2018 – januar 2019
- april 2019 – juni 2019

Vi har en hypotese om, at nogle træk er mediespecifikke. Det gælder særligt sproglige træk relateret til tekst-billede-formatet, fx

- simple adverbier i forfelt: "Her er…" (og generelt foreløbigt/formelt subjekt i forfelt)
- brug af taleboble, kodet som tilstedeværelsen af flere konkrete stemmer selvom en elev ikke nødvendigvis har sproglige ressourcer til at markere tale eller tanke i sit repertoire endnu

I overgangen fra opmærkning af elevtekster til Raschanalyserne er der sproglige træk, som er slået sammen eller udeladt fordi de var forbundet med for står usikkerhed, og de optræder derfor heller ikke i beskrivelserne af dimensioner og trin. Det er nærmere beskrevet i Raschrapporten, men eksemplificerende kan her fx nævnes, at vi for eksempel har opmærket for en række typer af tekstbånd, som medvirker til at skabe tekstsammenhæng og således teoretisk hører til dimensionen 'tekstkompleksitet', men vi har kun kunnet indregne pronominelle tekstbånd. I elevteksteksempel 2 i denne interne rapport optræder også for eksempel leksikalske tekstbånd markant som kohæsionsmiddel. Vores viden om forholdet mellem opmærkning og beskrivelsen af elevers tidlige skriveudvikling vil vi bruge aktivt i kommende videnskabelige analyser og i den didaktiske omsætning til lærere. Sidstnævnte vil også inddrage viden om de konkrete maskinlæringsmuligheder og indbygningen af dele af, men ikke hele, analysemodellen i Skriv& Læs.

Med den udviklede viden om elevers tidligere skriveudvikling lægges op til fortsat analysearbejde i forhold til at undersøge denne i forhold til de genrer og semantiske universer, som vi også har opmærket for, og som er datadrevne kategorier – der også i sig selv giver et

billede af elevers emergent disciplinary writing: hvad elever skriver i indskolingen i dag. Vi har en hypotese om, og kan i Raschanalyserne se, at bestemte genrer og semantiske universer trækker bestemte sproglige træk med sig. Det er videnskabelig central viden, men også viden, der er central didaktisk: det kan bruges til at give feedback til lærerne om hvordan de i valg af skiveordrer kan støtte elevers udvikling af et større skriftsprogligt repertoire. Vi genrer og semantiske universer, der optræder, har vi samlet i storgrupper. De er nærmere angivet af Raschrapporten.

Beskrivelse af udviklingstrin

Dimension: Tekstkompleksitet

Dimensionen tekstkompleksitet beskriver brug af sproglige ressourcer, der hører til og især medskaber betydning i den samlede elevtekst, det vil sige på niveauet over den enkelte helsætning. De kategorier, der er medtaget i denne dimension, er:

- *tekstbånd*, her alene pronominelle bånd
- *forbindere*, der kan udgøres af konjunktioner og adverbialer, og som bidrager til kohæsion mellem sætninger
- *konnektorer*, som bidrager til kohærens i en tekst (kategorien indgår også under frie adverbialer i sætningskompleksitet)
- *attitude*, som bidrager interpersonelt og beskriver typer af evalueringer / holdningsudtryk
- *stemme*, som bidrager interpersonelt og her dels angår brug af direkte gengivelse af tale eller tanke, og dels angår modale faste adverbier samt modale frie adverbialer
- *interjektioner,* der kan udgøres af både interjektioner og emotikoner, og som bidrager interpersonelt ved enten at udtrykke attitude eller effekt.

Ved at medtage disse kategorier under tekstkompleksitet berøres især semantiske og tekstlingvistiske aspekter af sproget, eller hvad der - inden for funktionel lingvistik - kan beskrives som logisk, tekstuel samt interpersonel betydningsdannelse. Kategorien 'stemme' involverer nogle af de ressourcer, der med det interpersonelle og semantiske analyseredskab appraisal også beskrives som 'engagement', og som angår hvorvidt afsenderen åbner for andre stemmer, enten gennem direkte gengivelse eller ved at markere sig som afsender og gå i dialog med en modtager gennem modalitetsudtryk. Interjektioner og særligt emotikons er forbundet med muligheder i Skriv&Læs, og inddrages derfor i undersøgelsen af udviklingstrin inden for denne dimension. Vi har imidlertid trukket interjektioner og emotikons til at skabe effekt (fx "bum") ud af den endelige analyse på grund af problemer med usikkerhed (lokal afhængighed).

Trin 0: På vej mod tekst

Eleven er ikke begyndt at skrive helsætninger, og derved heller ikke tekster, der består af flere helsætninger. Eleven gør derved heller ikke meningsfuldt brug af ressourcer der bidrager til betydning på tekstniveau.

Trin 1: Begyndende tekstsammenhæng

På dette trin kan eleven skabe sammenhæng mellem sætninger gennem brug af pronominelle tekstbånd. Desuden er eleven i stand til at skabe sammenhæng gennem brug af forbindere, der signalerer 'tilføjelse' – dvs. markere at en helsætning tilføjer betydning til den foregående (typisk gennem brug af konjunktionen "og").

Trin 2: Personligt præg

Eleven begynder nu at bruge interpersonelle ressourcer forbundet med attitude og særligt udtrykke positive evalueringer af levende væsner ('bedømmelse') og entiteter ('vurdering'). Derudover vil eleven være i stand til at gengive tale eller tanke direkte. I Skriv&Læs er der mulighed for at lave talebobler til billederne, og gengivelsen kan blandt andet ske gennem disse talebobler, og derfor ikke nødvendigvis på dette trin medieres sprogligt.

Trin 3: Følelser og udfoldet sammenhæng

Eleven vil nu også være i stand til at gøre brug af forbindere til at signalere tidslig sammenhæng. I den øvre ende af dette trin vil eleven også gøre brug af henholdsvis modsætnings- og årsagsforbindere Derudover vil eleven på dette trin bruge yderligere interpersonelle ressourcer end på det foregående trin til at udtrykke evalueringer eller attitude gennem følelsesudtryk, både i 1. person og i 3. person. Desuden kan eleven her bruge interjektioner og emotikons til at udtrykke attitude (fx "hahaha" og ☺). På dette trin er eleven også i stand til at bruge modale faste adverbialer og derved på denne måde markere sig som afsender og signalere dialog med en modtager.

Trin 4: Avanceret tekstskabelse

På dette trin begynder eleven at afprøve mere semantisk avancerede forbindere til at udtrykke alternativer ("enten-eller") og betingelse (gennem underordningskonjunktioner som "hvis" og "når"). De sproglige ressourcer valgt på dette trin er derved direkte forbundet med den mere avancerede syntaks på det øverste trin i dimensionen sætningskompleksitet. Desuden begynder eleven som noteret ved den dimension at afprøve brug af mere avancerede modalitetsudtryk udtrykt gennem frie adverbialer (fx "muligvis") samt strukturende udtryk (konnektorer), der bidrager til at signalere kohærens (fx "for det første"). På dette trin begynder eleven desuden at udtrykke negative evalueringer af levende væsner ('bedømmelse') og entiteter ('vurdering').

Dimension: Sætningskompleksitet

Dimensionen sætningskompleksitet angår begyndende skriftsprogbrugeres anvendelse af sproglige resurser til at konstruere betydningshelheder på sætningsniveau, dvs. det niveau der ligger under tekstniveau, og som udgøres af sætningshelheder i form af helsætninger og eventuelt indlejrede ledsætninger.

De kategorier, der er medtaget i denne dimension, er:

forfelt, der angår ledmaterialet placeres i sætningens forfelt

verbal (V), der angår sætningens verballed. Kategorien omfatter dels V-tid (den tempus der er anvendt i sætningen), V-form (den modalitet der er anvendt for verbalet) og V-procestype (den proces sætningen verbal realiserer).

agent (A), der betegner den semantiske rolle for deltageren der udfører handlingen udtrykt i sætningens verbal, typisk sætningens subjekt. Kategorien omfatter dels A-opbygning, der angår ledmaterialet brugt til at udfylde agent-rollen, og dels A-beskriver der angår hvorvidt der er brugt foranstillet beskriver i sætningens agent-led.

genstand (G), der betegner den semantiske rolle for den deltager der er genstand for agentens handling i sætningen, typisk sætningens objekt. Kategorien omfatter dels G-opbygning, der angår ledmaterialet brugt til at udfylde genstand-rollen, og dels G-beskriver der angår hvorvidt der er brugt foranstillet beskriver i sætningens genstand-led.

modtager (M), der betegner den semantiske rolle for den deltager der modtager noget som følge af agentens handling i sætningen, typisk sætningens indirekte objekt. Kategorien omfatter dels M-opbygning, der angår ledmaterialet brugt til at udfylde modtager-rollen, og dels M-beskriver der angår hvorvidt der er brugt foranstillet beskriver i sætningens modtager-led.

prædikat (P), der angiver prædikatkonstruktioner anvendt i tekstens sætninger. Kategorien omfatter dels P-opbygning, der angår ledmaterialet brugt til at udfylde prædikatleddet, og dels P-beskriver der angår hvorvidt der er brugt foranstillet beskriver i sætningens prædikatled.

adverbialer, der angiver adverbialer anvendt i tekstens sætninger. Kategorien omfatter både faste adverbialer (hhv. deskriptive og modale) og Frie adverbialer (FA) med flere mulige funktioner (tid, sted, måde, årsag, betingelse, modale udtryk, forbinder og konnektor). Desuden omfatter kategorien FA-opbygning der angår materialet brugt til at udfylde leddet som frit adverbial.

Kategorierne belyser primært syntaktiske og grammatiske aspekter af sprogbrugen hos de tidlige skrivere, men semantiske aspekter er dog også omfattet i mindre omfang gennem rolle-funktionen, de verbale processer og de adverbielle indholdsfunktioner.

Det er vigtigt at bemærke at kategorien "Verbal" er inddraget i beskrivelsen af dimensionen "sætningskompleksitet", men at denne kategori reelt udgør en selvstændig dimension i Rasch-analysen. Dette er gjort for at gøre analysen mere operationel og håndterbar. Vores vurdering er at det ikke giver mening af lave en isoleret beskrivelse af udviklingstrin i verbalbrugen, men at verbalbrugen netop knytter sig til sætningsdimensionen, og derfor har vi tilføjet den her. Noget tilsvarende gør sig ligeledes gældende for kategorierne vedrørende rolle- og prædikat-opbygning. Disse er også analyseret som en selvstændig dimension (ledkompleksitet) i Rasch-analysen, men indføjet i beskrivelsen af sætningsdimensionen.

Dimensionen sætningskompleksitet omfatter følgende seks udviklingstrin for tidlige skrivere:

Trin 0: På vej mod de første sætninger

Eleven er i stand til at skrive forskellige bogstaver og muligvis også skrive enkeltord eller flere ord i sammenhæng. Sammensætningen af ord udgør enten sætningsemner eller helt simple sætninger bestående af subjekt og verbal, hvor subjektet er placeret i sætningens forfelt.

Trin 1: Enkle sætninger

Eleven er nu også i stand til at lave enkle helsætningskonstruktioner der indeholder agent (typisk subjekt) og verbal samt genstand (typisk objekt) eller et prædikat, og hvor subjektet stadig er placeret i sætningens forfelt. De enkelte led udgøres overvejende af enkeltord. Som ledmateriale til sætningens agent anvender eleven først og fremmest substantiver, proprier eller pronominer, til sætningens objekt anvender eleven substantiver, og til sætningens prædikat anvender eleven adjektiver eller substantiver.

Sætningskompleksitet (verbaler):

Eleven skriver hovedsageligt i enkel nutid, og eleven anvender overvejende relationelle verbale processer (med brug af verberne "er" og "har"), men også materielle processer.

Trin 2: Enkle sætninger udbygget med omstændigheder

Eleven er nu også i stand til at udbygge sine helsætninger med tilføjelse af omstændigheder for det beskrevne med brug af enkle frie adverbialer. Som frie adverbialer bruger eleven enkeltord (fx "nu", "ind", "så") eller enkle præpositionsforbindelser (fx "i Zoo", "til jul", "på mandag" eller "med mor"). Eleven bruger de frie adverbialer til at beskrive omstændigheder i form af tid, sted og måde, og kan syntaktisk placere dem både i forfelt og inde i sætningen. På overgangen til trin 3 begynder eleven - ud over subjekt og enkle adverbialer - også at placere foreløbigt og formelt subjekt i forfeltet, samt bruge forbinderen "her" til at skabe forbindelse til billeder i teksten.

Sætningskompleksitet (verbaler):

Eleven er i stand til også at skrive i enkel datid samt bruge konstruktioner med modalverber. Konstruktionerne er blandt andet hyppigt forekommende faste udtryk som "Jeg kan godt lide…" og "Jeg skal…". Eleven anvender nu udover relationelle og materielle processer også mentale processer.

Trin 3: Udbyggede ledkonstruktioner

Eleven er nu også i stand til konstruere sætninger med mere komplekse og udbyggede ledkonstruktioner. Eleven benytter foranstillede beskrivere (og bestemmere) til både agent- og genstandsleddet og formår også at lave konstruktioner med brug af modtager (typisk indirekte objekt) primært med pronominer som ledmateriale. Eleven er også i stand til at lave mere komplekse konstruktioner ved at anvende agent-, genstand- og prædikatled med efterstillede beskrivende leddele i form af præpositionsforbindelse og relative ledsætninger. På overgangen til trin 4 begynder eleven at bruge elliptiske konstruktioner på agentpladsen ved sideordnede helsætninger. Som genstand i sætningen formår eleven ligeledes at anvende (kompletive) ledsætninger ("at" – sætninger) og siden – på trin 4 – sætningsemner. Eleven kan også bruge mere omfangsrige adverbialer i form af adverbielle ledsætninger (hovedsageligt udtrykkende tid) og præpositionsforbindelse med indføjede beskrivende leddele. Eleven gør også brug af faste adverbialer, såvel de deskriptive (fx "ikke", "også", "altid") som de modale (fx "jo", "nok").

Sætningskompleksitet (verbaler):

Eleven er i stand til anvende mere komplekse verbale tider gennem former som før nutid/datid, fremtid, og ud over de øvrige processer bruger eleven også verbale processer.

Trin 4: Mere komplekse helsætninger

Eleven kan nu også konstruere sætninger med en mere varieret og kompleks syntaks/opbygning. Eleven kan variere udfyldningen af forfeltet ved også at placere genstanden i forfeltet, og ved at lave spørgende sætninger. Eleven kan bruge (kompletive) ledsætninger ("at"-sætninger) som ledmateriale til agenten. Eleven formår at anvende komplicerede adverbielle led i form af mere omfangsrige præpositionsforbindelser indeholdende (reducerede) ledsætninger eller infinitivkonstruktioner.

Sætningskompleksitet (verbaler):

Eleven er i stand til at bruge mere abstrakte verbalformer som passiv (både s-passiv og blivepassiv) og imperativ, ligesom eleven formår at gøre brug af verbal aspekt i form af faste verbalsammensætninger (fx "ligge og sove" og "være ved at spise").

Trin 5: Avanceret sætningskonstruktion

Eleven viser nu tegn på en begyndende afprøvning af syntaktisk mere avancerede konstruktioner Eleven gør ansatser til at lave mere udbyggede konstruktioner som modtager (brug af foranstillede beskrivere og/eller efterstillede udbygninger). Ligeledes afprøver eleven brug af mere syntaktisk avancerede frie adverbialer i form af betingelsesledsætninger samt adverbialer med modererende eller strukturerende funktion som hhv. modale udtryk (fx "muligvis") og konnektorer (fx "for det første").

Efter trin 5:

Der er sproglige træk, som vi har kodet for, men som er så sjældne, at de først optræder sikkert på et senere tidspunkt:

- brug af nominaliseringer som sætningens nominelle led (subjekt, objekt, prædikat)
- indirekte objekt placeret i forfeltet

Dimension: Beskrivere

Udviklingen i brugen af beskrivere som sådan i sætningen og dens roller er beskrevet under sætningskompleksitet. Denne dimension er derved forbundet med dimensionen sætningskompleksitet, men har en selvstændig værdi ved at vise udviklingstrin i elevens brug af typer af beskrivere. Det vil sige i mere semantiske forhold. Dimensionen er også forbundet med tekstkompleksitet og specifikt attitude, da det fremgår mere specifikt i denne dimension for beskrivere i hvilke sætningsdele (roller) nogle af de evaluerende ressourcer optræder (fx i prædikat eller i forbindelse med fx genstandsrollen, typisk sætningens objekt). Beskrivere dækker både egentlige beskrivere ("søde") og foranstillede bestemmere (fx "to" eller "min far"), samt efterstillede uddybende dele udtrykt gennem enten præpositionsforbindelser eller relative ledsætninger. Desuden dækker kategorien beskrivere af typen 'grad', der også kan beskrives som gradsadverbialer eller med appraisal som en interpersonel ressource ('graduering') (fx "Han er *meget* sød").

Trin 0: Ingen beskrivere

Eleven anvender ikke beskrivere i sine tekster.

Trin 1: Enkle evalueringer som prædikat

På dette trin er eleven i stand til at bruge beskrivere i enkle prædikatkonstruktioner, typisk udtrykt gennem et adjektiv (Fx "kaninen er nuttet"). Det er specifikt evaluerende beskrivere om levende væsner ('bedømmelse') og entiteter ('vurdering').

Trin 2: Brug af bestemmere

Eleven kan nu også bruge følelsesudtryk som beskriver i prædikatkonstruktioner (fx "hunden er glad"). Desuden vil eleven på dette trin begynde at udbygge rollekonstruktionerne, specifikt i prædikat, agent (typisk sætningens subjekt) og modtager (typisk sætningens objekt). Det sker gennem bestemmere, der angiver relation samt mængde. Derudover er eleven i stand til at udtrykke grad som forstærker i et prædikat.

Trin 3: Mere udfoldet brug af beskrivere

På dette trin begynder eleven at kunne bruge mere specielle beskrivere som kerneled (adjektiv) i et prædikat eller til at beskrive kerneleddet – også i agent- og genstandleddet. Det gælder fx 'farve' (fx "Hunden er brun"), 'størrelse (fx "Han er lille"), 'orden' (fx "Hun er min første ven"), 'tilstand' (fx "Jeg er syg") og 'materialitet' (fx "Pelsen er blød"). Desuden er eleven på dette trin i stand til at bruge beskrivere til at udtrykke 'vurdering' og senere 'bedømmelse' i agent- og genstandsleddet. Desuden er eleven her i stand til at bruge grad som forstærker i disse to led.

Efter trin 3:

Der er beskrivere, som vi har kodet for, men som er så sjældne, at de først optræder sikkert på et senere tidspunkt:

- `A.beskriver Materialitet`
- `A.beskriver Form`
- `A.beskriver Tid`
- `A.beskriver Følelse`
- `G.Beskriver Tid`
- `G.Beskriver Følelse`
- `M.Beskriver Relation`
- `M.Beskriver Mængde`
- `M.Beskriver Orden`
- `M.Beskriver Bedømmelse`
- `P.beskriver Form`
- `P.beskriver Bevægelse`

Dimension: Stavning

Dimensionen stavning angår de tidlige skriftbrugeres beherskelse af principperne og konventionerne bag dansk skriftsprogs alfabetiske system. Denne dimension vedrører således ordniveauet i de tidlige skriftbrugeres tekster. Vi har opmærket for denne dimension kvalitativt: efter hvad der overvejende karakteriserede hver elevtekst. Til at vurdere staveniveauet fremadrettet arbejder DPU og DTU lige nu på at afprøve en metode, hvor elevers

stavning vurderes specifikt ift. to grupper af ord: de 120 hyppigste ord og de 120 hyppigste ord i datasættet, samt de 121-140 hyppigste ord i datasættet.

Dimensionen stavning omfatter følgende fem udviklingstrin:

Trin 0 (præfonetisk)

Eleven bruger skriftsprog uden indsigt i og anvendelse af skriftens lydprincip. Der kan være tale om leg med og kopiering af bogstaver og bogstavformer eller gengivelse af ord (ords form)
efter hukommelsen (logografisk skrivning), typisk højfrekvente ord eller navne på familie og
venner.

Trin 1 (semifonetisk)

Eleven demonstrerer brug af en begyndende fonemorienteret skrift der viser forståelse for sammenhængen mellem bogstav og lyd. Koblingen er dog overvejende ufuldkommen hvilket
bl.a. kendetegnes ved udeladelse og/eller ombytning af bogstaver i ord. Typisk baseres stavning på
ordets mest fremtrædende fonem(er) der kommer til at repræsentere større helhed. Fx "fli" (farlig),
"hsd" (hest).

Trin 2 (fonetisk)

Eleven demonstrerer brug og beherskelse af den alfabetiske skrifts grundlæggende lydprincip, dvs.
ords enkeltlyde repræsenteres ved et bogstav, og ords forskellige lyde gengives i den rigtige rækkefølge. Eleven skriver 'lydret' i teksten. Fx "fesg" (fisk), "mån" (mund), "saj" (sig).

Trin 3 (overgangsskrivning)

Eleven demonstrerer begyndende forståelse for andre skriftsprogsprincipper end det grundlæggende
lydprincip, dvs. bl.a. morfologiske regler og ortografiske mønstre og principper. Eleven behersker
ikke til fulde regler og mønstre på dette trin, ligesom elevens stavning ofte vil rumme eksempler på
hyperkorrektion/overkorrekthed ('gode fejl'). Fx "hinde" (i stedet for "hende") og "hved" (i stedet

for "ved").

Trin 4 (konventionel skrivning)

Eleven demonstrerer i altovervejende grad beherskelse af de vedtagne normer for dansk skriftsprog,
herunder bl.a. morfologiske regler samt ortografiske mønstre og regler (fx brug af stumme bogstaver og principper for bogstavfølger). Eleven kan lave enkelte fejl i længere og/eller stavemæssigt vanskelige ord.

Elevteksteksempler skriveudviklingstrin

Eksempel 1: Bog 13890

Teksten er udvalgt efter at være kodet til 0 point i holistisk vurdering

Denne elevtekst ligger på følgende udviklingstrin på de fire forskellige dimensioner:

Tekstkompleksitet: Trin 1

Sætningskompleksitet: Trin 0/1

Beskriver: Trin 0

Stavning: Trin 1 (semifonetisk stavning)

Trinnene uddybes i de næste afsnit.

Tekstkompleksitet: Trin 1

På dette trin kan eleven skabe sammenhæng mellem sætninger gennem brug af pronominelle tekstbånd og forbindere (tilføjende). Det ses i denne tekst: Eleven skaber sammenhæng mellem de to sætninger gennem brug af pronominelt tekstbånd: ”dræberkatten” – ”den”.

Sætningskompleksitet: Trin 0/1

Denne tekst score for sætningskompleksitet placerer den egentlig på trin 0. Ved de helt korte tekster er der en usikkerhed (her: 0.53). På trin 0 kan eleven skrive enkeltord eller flere ord i sammenhæng. Sammensætningen af ord udgør dog højst sætningsemner. I denne tekst optræder to korte helsætninger. Derfor er trin 1 adækvat. På dette trin kan eleven lave enkle helsætningskonstruktioner. Det ses i denne tekst: Første helsætning består af verbal og så en agent (realiseret som sætningens subjekt), som er placeret i sætningens forfelt. Anden helsætning

består ligeledes af verbal, og så en agent (subjekt), der er placeret i sætningens forfelt. Desuden af en genstand (realiseret som sætningens objekt). Hvert led udgøres af enkeltord, selvom "dræberkatten" også kan beskrives som et sammensat ord, der på denne måde har indskrevet en beskriver. Agenten er henholdsvis et substantiv ("dræberkatten") og et pronomen ("den"), og genstanden er et substantiv ("rotten"). Det er også typisk på dette trin. Teksten er skrevet i nutid og eleven har anvendt materielle processer. På dette trin ses overvejende relationelle verbale processer, men helsætningernes enkelthed betyder, at teksten samlet set er et eksempel på en elev, der er på trin 1 inden for denne dimension.

Beskrivere: Trin 0

Eleven anvender endnu ikke på dette trin beskrivere.

Stavning: Trin 1 (semifonetisk stavning)

På dette trin demonstrerer eleven brug af en begyndende fonemorienteret skrift. Koblingen mellem bogstav og lyd er dog overvejende ufuldstændig. Det ses i denne tekst: I første helsætning er der en forståelse for sammenhængen mellem bogstav og lyd, men der er byttet om på bogstaver "rabdaber" – "dræber". I anden helsætning er kun forlyden gengivet i første ord ("d" – "den") og en markant konsonantlyd i andet ord ("r" – "dræber"). Ordene "fangir" og "rete" er tæt på morfematisk korrekt ("fang") samt fonetisk genkendeligt ("rete"), men begge ord har usikre vokallydsgengivelser ("i" i "fangir" og det første "e" i "rete"). "Kat" er stavet konventionelt, og selv på de tidlige trin ses dette ved ord, der er kære og nære og kan være lært som fx ordbillede (logografisk skrivning).

Eksempel 2: Bog 3444

Teksten er udvalgt efter at være kodet til 2 point i holistisk vurdering.

Bog 3444: Kade og hund

Indholdsvariation: 0.92 (0.24). **Ledkompleksitet:** 0.42 (0.37). **Sætningskompleksitet:** 1.30 (0.20). **Tekstkompleksitet:** 0.65 (0.66). **Verbaler:** 0.47 (0.35).

Side 1	hund og kat laier i snen	hund og kat leger i sneen.	
Side 2	Nu er di væk fr snin og bane	Nu er de væk fra sneen og bange.	
Side 3	Nu er hund tresd	nu er hunden trist.	
Side 4	Nu blød kadn bane	Nu blev katten bange, fordi der var en bjørn.	
Side 5	Fdi da va en bjåån	fordi der var en bjørn.	
Side 6		nu er kat på vej til bal.	
Side 7	Nu er hund på vai til bal	nu er hund på vej til bal.	
Side 8	Nu er hund og kat til bal	nu er hund og kat til bal.	
Side 9	Nu er hund pvai jæm	nu er hund på vej hjem.	
Side 10	Nu er kat påvai jæm påvai jæm mør kat sin væn	Nu er kat på vej hjem. På vej hjem møder katten sin ven.	
Side 11	Nu srå hund og kat	nu sover hund og kat.	

Denne elevtekst ligger på følgende udviklingstrin på de fire forskellige dimensioner:

Tekstkompleksitet: Trin 1

Syntaktisk kompleksitet (Sætningskompleksitet): Trin 2

Beskrivere (indholdsvariation): Trin 1

Stavning: Trin 2

Teksten er en kort historie om en hund og en kat der på et meget elementært niveau er bygget op over strukturen for en fortælling med en begyndelse, en midte og en slutning.

Tekstkompleksitet: Trin 1

Teksten befinder sig på trin 1 i tekstkompleksitet, fordi dens sammenhæng som tekst er etableret med brug af få og elementære sproglige resurser i form af pronominelle (og leksikalske) tekstbånd samt gennem brug af tilføjelse (”og”) til at sammenkoble enkeltsætninger (fx ”nu er di væk fr snin og bane” /”nu er de væk fra sneen, og bange”). I teksten bruger eleven *ikke* interpersonelle resurser som attitude og stemme til at 'farve' fremstillingen af hunden og katten hvilket netop er et træk der kendetegner tekster på det næste udviklingstrin.

Sætningskompleksitet: Trin 2

Hvad angår tekstens syntaktiske kompleksitet, placerer den sig på trin 2, i og med den i udstrakt grad gør brug af frie adverbialer til at angive omstændigheder knyttet til tid, sted og måde for det der beskrives i tekstens enkelte helsætninger. Som frie adverbialer bruger eleven enkeltord (især ”nu” (tid) – ”nu er hund tresd” / ”nu er hunden trist”) eller enkle præpositionsforbindelse (fx ”nu er hund og kat på vej (måde) til bal” (sted)) . I teksten ser man kun et enkelt tilfælde af mere komplekse og udbyggede adverbielle konstruktioner (fx ledsætninger), hvilket netop karakteriserer tekster på højere udviklingstrin. Ligeledes kan eleven variere brugen af adverbielle led ved både at placere dem i forfeltet og inde i sætningen (”nu er kat påvai jæm. påvai jæm mør kat sin væn” /”Nu er kat på vej hjem. På vej hjem møder kat sin ven.”). Eleven formår at bruge enkel datid (”da va en bjåån” /”der var en bjørn”), ligesom der i teksten ud over de relationelle verbale processer (med verbalet ”er”) også er brugt verbale processer der udtrykker handling (fx ”hund og kat laier i snen” /”Hund og kat leger i sneen”).

Beskrivere: Trin 1

I teksten forekommer brug af beskrivere kun i form af enkle prædikatkonstruktioner, og dermed placerer teksten sig på trin 1 i beskriverdimensionen. De beskrivende prædikatkonstruktioner ser man i teksten i formuleringer som ”nu er hund tresd” /”Nu er hunden trist” og ”nu blød kadn bane”/”Nu blev katten bange”.

Stavning: Trin 2 (fonetisk stavning)

Staveudviklingsmæssigt placerer teksten sig på trin 2 (fonetisk stavning), idet eleven i teksten demonstrer tydelig beherskelse af det grundlæggende fonetiske princip ved alfabetisk skrift. Eksemplerne er mange, fx "laier" (leger), "di" (de), "jæm" (hjem), "kadn" (katten). Til gengæld viser eleven i teksten kun sparsomt kendskab til de mere komplekse ortografiske regler og konventioner i forhold til bl.a. bogstavfølger (fx [d] i udlyd staves med -t ("tresd"/trist) og morfologi (fx bestemthedsendelsen -en som i katten ("kadn").

Eksempel 3: Bog 13692

Teksten er udvalgt efter at være kodet til 3 point i holistisk vurdering.

Bog 13692: uglen peter

Indholdsvariation: 1.17 (0.22). **Ledkompleksitet:** 1.50 (0.25). **Sætningskompleksitet:** 2.08 (0.18). **Tekstkompleksitet:** 1.48 (0.54). **Verbaler:** 1.01 (0.31).

Side 1	her er peter han er en ugle.han kan flyve. det er dag alle uglerne sover untal ham han har nemlig en ven han vil være sammen med falken bob. de er beste vener.	Her er Peter. Han er en ugle. Han kan flyve. Det er dag. Alle uglerne sover. Undtagen ham. Han har nemlig en ven. Han vil være sammen med falken Bob.	
Side 2	nu vil uglen peter og falken bob ud og se verden.nu flyver de af sted de starter med over nogle bjerge de er flote.	Nu vil uglen Peter og falken Bob ud at se verden. Nu flyver de afsted. De starter med over nogle bjerge. De er flotte.	
Side 3	nu er de på enden af øen og på vej ud over vandet.der er med vind så det går hurtigt.	Nu er de på enden af øen og på vej ud over vandet. Der er medvind, så det går hurtigt.	
Side 4	nu har de fløjet lidt tid og nu begyner det at storme .	Nu har de fløjet lidt tid, og nu begynder det at storme.	
Side 5	nu tar stormen peter og han faler men heldivis når falken bob at gribe ham. nu kan falken bob se land men han kan nesten ikke flyve mere. nu vogner peter og nu stormer det ikke mere.	Nu tager stormen Peter, og han falder, men heldigvis når falken Bob at gribe ham. Nu kan falken Bob se land, men han kan næsten ikke flyve mere. Nu vågner Peter, og nu stormer det ikke mere.	
Side 6	nu kan bob og peter se to træer og det begyner at blive nat bob og peter liger sig til at sove.	Nu kan Bob og Peter se to træer, og det begynder at blive nat. Bob og Peter lægger sig til at sove.	
Side 7	når de vågner er de om ringet af jaguare.men bob kan ikke flyve væk fordi han fløj med peter i går. men peter kan ikke bere bob fordi han er for tung. peter siger mosge kan du hoppe væk?	Når de vågner, er de omringet af jaguarer, men Bob kan ikke flyve væk, fordi han fløj med Peter i går. Men Peter kan ikke bære Bob, fordi han er for tung. Peter siger: "Måske kan du hoppe væk?".	

Denne elevtekst ligger på følgende udviklingstrin på de fire forskellige dimensioner:

Tekstkompleksitet: Trin 4

Sætningskompleksitet: Trin 4

Beskrivere: Trin 2/3

Stavning: Trin 3 (overgangsskrivning)

Teksten er en kort fortælling om en ugle og en falk, der drager ud på en rejse. Fortællingens narrativ er lineært organiseret og har en klar tidslig struktur. Fortællingen har både en indledning og en midte og afbrydes ved et foreløbigt dramatisk højdepunkt. Fortællingen følger således første halvdel af den klassiske narrative hjem-ude-hjem-struktur, der kendes fra fx eventyr og fra fortællinger, der følger den såkaldte berettermodel.

Tekstkompleksitet: Trin 4

Teksten befinder sig på trin 4 i tekstkompleksitet. Der kan identificeres tydelige træk fra niveauerne under: pronominelle tekstbånd ('han' og 'de') og forbindere, der signalerer tilføjelse ('og'), hvilket kendetegner niveau 1; positive evalueringer ('beste vener', 'de [bjergene] er flote') og gengivelse af tale ('mosge kan du hoppe væk?'), hvilket kendetegner niveau 2; forbindere der signalerer tidslig sammenhæng ('når', 'nu') og modale udtryk ('måske'), hvilket kendetegner niveau 3. De træk i teksten, der indikerer, at den er på niveau 4 er særligt brugen af forskellige typer af modsætnings- og årsagsforbindere, der bidrager til en mere kompleks kohærensstruktur. I teksten er der konkrete eksempler på brugen af konjunktionerne 'men' og 'fordi' til at indikere kontrast og årsagssammenhænge ('men han kan næsten ikke flyve mere'/'fordi han er for tung'). Der er desuden træk, der indikerer, at tekstens forfatter er på vej mod trin 5, idet der findes enkelte eksempler på brug af avancerede modale udtryk ('nemlig' og 'heldigvis').

Sætningskompleksitet: Trin 4

Teksten befinder sig på trin 4 i sætningskompleksitet. Der kan identificeres tydelige træk fra niveauerne under: simple helsætningskonstruktioner med prædikat eller objekt og med substantiver eller pronominer på nominalledsmateriale ('han er en ugle', 'han har nemlig en ven'), hvilket kendetegner niveau 1; brug af simple adverbialer i form af enkeltord eller simple præpositionsforbindelser ('nu', 'i går') til at angive omstændigheder, hvilket kendetegner niveau 2; komplekse efterstillede led i form af præpositionsforbindelser ('enden af øen'), brug af omfangsrige adverbielle led til at udtrykke omstændigheder ('på vej ud over vandet'), infinitiver som objekt 'heldigvis når Bob at gribe ham' samt brug af sammensatte tider og brug af modalverber ('nu har de fløjet'/'han kan næsten ikke flyve') , hvilket kendetegner niveau 3. De træk i teksten, der indikerer at den er på niveau 4 er særligt varieret udfyldning

af forfeltet ('her er Peter'/'heldigvis når falken Bob …'/'når de vågner er de omringet'), infinitivkonstruktioner med agent-rolle ('det begynder at storme') samt brug af verbal aspekt ('det begynder at blive nat'/'Bob og Peter liger sig til at sove').

Beskrivere: minimum trin 2

Teksten er vanskelig at vurdere præcist i forhold til brugen af beskrivere, idet forekomsten af dem er relativt lille. Eksemplerne indikerer dog, at teksten som minimum er på niveau 2. Der findes følgende træk fra niveauerne 1 og 2: simple prædikater ('de er flote'), hvilket kendetegner niveau 1; brug af bestemmere, der indikerer mængde og grad ('to træer'/ 'alle uglerne'/ 'beste vener'), hvilket kendetegner niveau 2. Der er imidlertid også enkelte eksempler på brug af beskrivere, der indikerer, at brugen af beskrivere er på et højere niveau end niveau 2. Der findes fx beskrivere knyttet til proces ('det går hurtigt'), ligesom der også findes eksempler på brug af appositioner ('uglen, Peter'/'falken, Bob').

Stavning: Trin 3 (overgangsskrivning)

Teksten befinder sig på niveau 3 i stavning. Der demonstreres tydeligt en begyndende forståelse for morfologiske mønstre og ortografiske mønstre og principper, dog med visse afvigelser. Sætningen 'nu har de fløjet lidt tid' indikerer fx begyndende automatisering af forskudte vokalkvaliteter ('e' udtalt som 'i'/'i' udtalt som 'e'/'i' udtalt som 'i') og af endelser med klusilsvækkelse ('t' udtalt som 'd' eller 'blødt d'). Samtidig forekommer der eksempler på manglende automatisering af brugen af stumme bogstaver og dobbeltkonsonanter ('beste vener').